Розділ 4. ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГА У СУЧАСНІЙ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ ПРАКТИЦІ

УДК 371.11:371.134
© 2013
Голік О.Б.

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Керівнику сучасного навчального закладу доводиться працювати в період оновлення функціональних обов'язків та видів управлінської діяльності, що пов'язано з конкретно-історичними умовами розвитку країни, розширенням сфери знань та умінь в галузі менеджменту освіти та іншими об'єктивними обставинами. Нова освітня парадигма вимагає переосмислення професійної компетентності керівників навчальних закладів. Соціально-економічні умови розвитку держави, інноваційні процеси зумовлюють необхідність забезпечення професійної самореалізації особистості, формування високої кваліфікаційної майстерності керівників навчальних закладів. Існуюча практика призначення керівників загальноосвітніх навчальних закладів засвідчує, що цю посаду обіймають виключно педагоги, переважна більшість яких має тільки вищу педагогічну освіту, якої недостатньо для формування належного рівня професійної компетентності. Саме тому, професійна компетентність керівника навчального закладу належить до актуальних проблем загальноосвітньої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми… Проблеми професійної компетентності знайшли своє відображення в працях Р. Вдовиченко, Є. Володарської, І. Жерносека, Є. Зелінської, Г. Єльнікової, Л. Калініна, В. Лазарєва, В. Маслова, О. Овчарук та інших. Дослідженню управлінської діяльності присвячено роботи Л. Бровкіної, О. Ельбрехта, Г. Єльнікової, А. Кредисова, М. Плітінь, М. Нечаєва, В. Забродського, А. Фрадкової, Т. Фролової та ін. Значний внесок у вивчення процесу формування професійної культури керівника навчального закладу взагалі й управлінської культури зробили: І. Бех, Н. Гузій, І. Ісаєв, І. Зязюн, Л. Карамушка, І. Кривонос, В. Сухомлинський, М. Елькін, В. Ягупов та ін.

У розглянутих дослідженнях широко висвітлюється проблема управлінської діяльності учасників педагогічного процесу, але недостатньо висвітлено роль педагогічної майстерності у складі професійної компетентності керівника навчального закладу.

Формулювання цілей статті... Саме тому метою статті є теоретичне обґрунтування педагогічної майстерності керівника навчального закладу як складової його професійної компетентності та шляхи її формування.

Виклад основного матеріалу дослідження... Компетентність – це особливий вид організації знань відносно певної змістовної галузі, пов'язаний із можливістю приймати конструктивні рішення як у вигляді оцінок, умовиводів, так і у вигляді програм поведінки. Якщо компетентність поширюється на вужчу сферу, наприклад, у рамках певної професійної діяльності, то можна говорити про професійну компетентність. Сучасному керівнику навчального закладу необхідні знання з теорії та практики управління, що є основою професійної компетентності.

Професійна компетентність – це комплекс знань, умінь і навичок особистості, які забезпечують ефективне виконання нею своїх професійних обов'язків, тоді коли професійна культура інтегрує в собі професійну компетентність, духовний бік особистості та самоконтроль. Тому професійна компетентність керівника навчального закладу є складовою його професійної культури.

Характеристики професійної компетентності**:** високий рівень системи загальних і спеціальних професійних знань, які постійно розширюються і дозволяють виконувати завдання професійної діяльності з високою продуктивністю; наявність умінь застосовувати ці знання на практиці; опанування різних сфер службової діяльності; глибоке розуміння професійних проблем; ділова надійність у вирішенні професійних завдань; багатокомпетентність психологічної складової професійної компетентності, яка обумовлює найвищу ступінь успішності в певній сфері професійної діяльності.

Професійна компетентність особистості визначається такими факторами: індивідуальним потенціалом (афективним, когнітивним, аксіологічним, праксеологічним); психологічними спонуками (потягом, потребою, установкою щодо здійснення професійної діяльності); ефективністю життєдіяльності (саморегуляцією, діяльністю, активністю); ступенем професійного досвіду в межах конкретної посади); рівнем спеціальної професійно-психологічної підготовки. Окрім того являє систему теоретичних і практичних знань і умінь, виступає основою предметних компетентностей фахівця, становить зміст його професіоналізму.

Знання, вміння та навички – це основа професійної компетентності керівника навчального закладу. Знання – це сукупність понять та уявлень, що засвоюються людиною. Вміння – це засвоєний спеціалістом засіб виконання дій за рахунок здобутих знань та навичок. Навички – це набута здатність до автоматичного виконання

рухів та їх комбінація в процесі діяльності. Засвоєння знань, вмінь та навичок забезпечує керівнику навчального закладу можливість ефективно виконувати власні професійні функції в педагогічному просторі.

Професійна компетентність керівника навчального закладу – це поєднання рівня науки та практики в його діяльності, яке дає змогу досягти високого кінцевого результату з мінімальними витратами нервової та фізичної енергії людей, це спроможність ефективно організувати особисту працю та працю керованого колективу.

До основних елементів професійної компетентності керівника навчального закладу належать: знання й уміння з питань запровадження основних засад наукового управління, функцій управління, методів і принципів управлінської діяльності; знання завдань управління; знання правил і норм ділового спілкування, а також уміння застосовувати їх у професійній діяльності; знання та вміння, які охоплюють сферу мотивацій; знання та уміння з формування позитивних якостей і усунення недоліків власної діяльності.

Зміст професійної компетентності керівника навального закладу визначається кваліфікаційною характеристикою, що являє собою модель професійної компетентності керівника, відображає науково обґрунтований склад професійних знань, умінь і навичок.

Професійно-кваліфікаційна характеристика за Г. Єльниковою [1] висуває певні вимоги до посади керівника. Так, в освітньо-кваліфікаційній характеристиці державного стандарту підготовки керівника визначається, що для керування навчальним закладом необхідно мати повну вищу освіту і досвід педагогічної діяльності не менше п'яти років. Крім того, керівник навчального закладу має знати: наукове право, мікро- й макроекономіку, адміністрування: загальний, кадровий, фінансовий, інноваційний менеджмент; філософію, соціологію, політологію; психологію, педагогіку, екологію, безпеку життєдіяльності людини; зміст фахових дисциплін; функціональні обов'язки своєї посади. Керівник навчального закладу має володіти державною та іноземною мовами на розмовному рівні. Для виконання професійних обов'язків керівнику навчального закладу необхідні уміння розуміти й усвідомлювати сучасні проблеми менеджменту; здатність продукувати нові ідеї, управлінські рішення, соціальні технології; розвинуте аналітичне та технологічне мислення, навички роботи з людьми; володіння технологією адміністративної роботи, комп'ютерними технологіями, правильним стилем (здоровим способом) життя, культурою спілкування, фокусом контролю. Керівник навчального закладу має: вільно орієнтуватися в соціально-політичному просторі; відбирати, аналізувати й узагальнювати інформацію, проектувати діяльність закладу, створювати модель, виділяти організаційну структуру: організувати діяльність усіх структурних підрозділів та підсистем освітнього закладу; структурувати та здійснювати моніторинг діяльності закладу: управляти матеріально-технічними зв'язками закладу; здійснювати маркетингову діяльність та елементи підприємницької діяльності.

Професійно-кваліфікаційна характеристика визначає наступні якості керівника навчального закладу: професійно-ділові якості: професіоналізм; здатність здійснювати управління, застосовувати систему сучасних принципів, науково обґрунтованих методів, засобів і форм управління, використання яких підвищує ефективність останнього, підприємливість, діловитість, здатність приймати обґрунтовані та реальні рішення, відповідати за них, ініціативність, самостійність, уміння прогнозувати, здатність до інтенсивної праці, ризикувати в розумних межах, генерувати корисні ідеї, авторитетність, здатність до здійснення інновацій, прагнення до професійного зростання та самовдосконалення, уміння взаємодіяти з людьми, уміння раціонально використовувати робочий час і працювати з документами тощо.

Адміністративно-організаторські якості: уміння планувати й організовувати, контролювати роботу підлеглих, здатність до послідовних дій, вимогливість, дисциплінованість, точність, акуратність, оперативність, здатність делегувати повноваження, уміння добирати команду, уміння використовувати професійні знання підлеглих, доводити справу до кінця, наполегливість, уміння проводити ділові наради, ділові бесіди і переговори, правова компетентність.

Соціально-психологічні якості: психологічна компетентність, стратегічне і тактичне мислення, емоційна стійкість і стресостійкість, розум, самостійність і глибина, критичність, гнучкість мислення, допитливість, рефлективність, емпатія, прагнення до лідерства, толерантність, цілеспрямованість, комунікативність, товариськість, активність, енергійність, екстравертованість, інтелектуальність, уміння керувати власною поведінкою, регулювати психологічний стан, скромність, доступність у спілкуванні, оптимізм, колегіальність, уміння запобігати конфліктам і розв'язувати їх, уміння створювати психологічний комфорт для підлеглих, здатність відстоювати інтереси персоналу, почуття гумору, уміння мотивувати завдання для підлеглих, уміння створювати та підтримувати імідж тощо.

Моральні якості: гуманність, національна свідомість, патріотизм, демократизм, інтелігентність, високий рівень інтелекту та культури, порядність, почуття обов'язку, готовність служити людям, чесність, повага до гідності підлеглих, прагнення до спільної влади.

Таким чином, відносно розглянутому еталону підготовки керівника навчального закладу констатуємо, що враховано соціальну, економічну, інформаційну сферу діяльності, але замало уваги приділено саме педагогічної складової.

Педагогічна діяльність – це цілеспрямований виховний і навчальний вплив учителя на учнів з метою особистісного, інтелектуального та діяльнісного розвитку, а також як основу його саморозвитку та самовдосконалення.

Керівником навчального закладу виконуються наступні педагогічні функції: навчальна (дидактична) – навчати учнів здобувати знання; розвивальна – створити сприятливі умови для розвитку творчого потенціалу дитини, її саморозкриття, самоутвердження; виховна – спонукання учня до управління власним розвитком; громадсько-педагогічна – проведення батьківських зборів, відвідування домівок учнів тощо задля того, щоб домогтися єдності вимог педагогів і батьків.

Майстерність – вияв найвищої форми активності особистості в професійній діяльності, активності, що базується на гуманізмі та розкривається в доцільному використанні методів і засобів залежно від ситуації.

Педагогічна майстерність – це досягнення вчителем високого педагогічного рівня на основі творчості за рахунок сумлінності, завзятості, працьовитості, подолання труднощів, перетворення вміння на навички, тобто при нагромадженні досвіду за певний час

Педагогічна майстерність виявляється не тільки в успішному розв'язанні різноманітних педагогічних завдань, високому рівні організованого навчально-виховного процесу, а й у тих якостях особистості керівника навчального закладу, що породжують цю діяльність і забезпечують її успішність. Вона виявляється в уміннях організовувати навчальний процес, активізувати учнів, розвивати їх здібності, самостійність, допитливість, ефективно здійснювати виховну роботу, формувати в учнів високу моральність, почуття патріотизму, працелюбність, викликати позитивні емоційні почуття в самому процесі навчання.

Складові педагогічної майстерності вчителя за І. Зязюном [2]: гуманістична спрямованість діяльності педагога, професійна компетентність, педагогічні здібності, педагогічна техніка. Усі ці елементи пов'язані між собою та мають здатність до саморозвитку.

Гуманістична спрямованість діяльності педагога полягає у спрямованості діяльності педагога на іншу особистість, утвердження найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки та стосунків. Вона передбачає гуманістичний вияв його ціннісного ставлення до педагогічної діяльності, її мети, змісту, засобів, суб'єктів.

Професійна компетентність (як учителя) передбачає наявність професійних знань (суспільних, психолого-педагогічних, предметних, прикладних умінь та навичок). Їх змістом є знання предмета, методики його викладання, знання з педагогіки і психології. Особливостями професійних знань є комплексність (потребує вміння синтезувати матеріал, аналізувати педагогічні ситуації, вибирати засоби взаємодії), натхнення (висловлення власного погляду, розуміння проблеми, власних міркувань).

Педагогічні здібності – це сукупність психічних особливостей учителя, необхідних для успішного оволодіння педагогічною діяльністю, її ефективного здійснення. Головними здібностями є толерантність, комунікативність, перцептивні здібності, динамізм особистості, емоційна стабільність, оптимістичне прогнозування, креативність, впливовість.

Педагогічна техніка є сукупністю раціональних засобів, умінь та особливостей поведінки вчителя, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів навчально-виховної роботи з учнем, учнівським колективом відповідно до мети виховання, об'єктивних та суб'єктивних передумов. Вона передбачає наявність специфічних засобів, умінь, особливостей поведінки педагога: високу культуру мовлення; здатність володіти мімікою, пантомімікою, жестами; уміння одягатися, стежити за своїм зовнішнім виглядом; уміння керуватися основами психотехніки; здатність до бачення внутрішнього стану вихованців та адекватного впливу на них.

Зовні педагогічна майстерність керівника навчального закладу – це вирішення різноманітних педагогічних завдань, успішна організація навчально-виховного процесу й отримання відповідних результатів, але її сутність полягає в певних професійних і особистісних якостях, які породжують цю діяльність і забезпечують її ефективність. Важливими професійними якостями визнають працелюбність, працездатність, дисциплінованість, відповідальність, уміння поставити мету, обрати шляхи її досягнення, організованість, наполегливість, систематичне і планомірне підвищення свого професійного рівня, прагнення постійно підвищувати якість своєї праці тощо.

Формування педагогічної майстерності – це неперервний гнучкий процес, який потребує наполегливої та сумлінної праці, здібностей, самоосвіти, самовиховання, самовдосконалення, рефлексії.

Висновки... Таким чином, важливою складовою професійної компетентності керівника навчального закладу є педагогічна майстерність, яка полягає у вирішенні різноманітних педагогічних завдань, успішній організації навчально-виховного процесу й отриманні відповідних результатів. Перспектива подальших пошуків спрямована на визначення ефективних технологій формування педагогічної майстерності керівника навчальним закладом.

Література
1. Єльникова Г.В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні: Монографія / Г.В.Єльникова. – К. : ДАККО, 1999. − 303 с.
2. Педагогічна майстерність: [хрестоматія: навч. посіб. / за ред. І.А. Зязюна]. – К. : Вища школа, 2006. – 606 с.
3. Управління навчальним закладом : Підручник для студентів вищих навчальних закладів / С.Г. Немченко, О.Б. Голік, О.А. Кривильова, О.В. Лебідь. – Донецьк : ЛАНДОН-ХХІ, 2012. – 516 с.

Анотація

У статті теоретично обґрунтовується професійна компетентність керівника навчального закладу, а саме вказується на необхідність розвитку її педагогічної складової. Зазначено сутність понять: компетентність, професійна компетентність, педагогічна діяльність, педагогічна майстерність керівника навчального закладу. Відображено загальні вимоги до освітньо-кваліфікаційної характеристики означеного фахівця.

Аннотация

В статье теоретически обосновывается профессиональная компетентность руководителя учебного заведения, а именно указывается на необходимость развития ее педагогической составляющей. Отмечено сущность понятий: компетентность, профессиональная компетентность, педагогическая деятельность, педагогическое мастерство руководителя учебного заведения. Отражены общие требования к образовательно-квалификационной характеристики указанного специалиста.

Summary

The paper theoretically grounded professional competence head of the institution, namely, points to the need for the development of its educational component. Specified the nature of concepts: competence, professional competence, teaching activities, teaching skills head of the institution. Displaying general requirements for education and job description appointed expert.

Ключові слова: компетентність, майстерність, професійна компетентність, педагогічна діяльність, педагогічна майстерність.

Ключевые слова: компетентность, мастерство, профессиональная компетентность, педагогическая деятельность, педагогическое мастерство.

Key words: competence, skill, professional competence, educational activities, educational skills.

Подано до редакції 09.10.13.

УДК 378

© 2013

Гричаник Н.І.

ПРОБЛЕМА ШКІЛЬНОГО АНАЛІЗУ ЕПІЧНОГО ТВОРУ В МЕТОДИЧНІЙ НАУЦІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Розвиток України як самостійної держави вимагає здійснення кардинальних перетворень у сфері освіти, науки і культури. Піднесення духовності стає необхідною умовою формування людини ХХІ століття, від якої залежить майбутнє держави. Відповідно до гуманістичних принципів, задекларованих в освітніх документах (Законі України "Про освіту", "Національній доктрині розвитку освіти", Державному стандарті базової і повної середньої освіти) та радикальних суспільних змін виникла потреба у створенні міцної основи для творчої самореалізації й інтелектуально-культурного розвитку особистості. Особливу роль у цьому процесі відіграють шкільні курси світової та української літератури, на яких відбувається залучення молоді до багатств світової культури, духовне й моральне зростання особистості, естетичне виховання, розвиток художнього смаку.

У Концепції літературної освіти чітко зазначено, що "вивчення літератури в школі має ґрунтуватися на дидактичних, літературознавчих та методичних принципах", серед яких одне з основних місць відведено принципу шкільного аналізу та інтерпретації. Тому, щоб сформувати по-справжньому культурних читачів, здатних висловлювати свою думку з приводу прочитаного, вчителеві-словеснику варто обирати ті оптимальні шляхи, методи, форми і види аналізу, за допомогою яких відбуватиметься залучення учнів до кращих здобутків світової та української літератури. Але, як свідчать спостереження, аналіз художнього твору, особливо епічного, викликає чимало труднощів у роботі вчителів, оскільки більшість з них не володіють належним чином теоретичними основами аналізу твору. Робота з текстом часто підмінюється переказом, вибірковим читанням окремих епізодів, переглядом кінофільмів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми… Проблема роботи з епічним твором була об'єктом зацікавлення вчених упродовж усього існування шкільної освіти. Вона розглядалася в різних аспектах: принципи вивчення епічного твору (Г.Гуковський, Ю.Лотман, О.Білецький), поглиблене вивчення тексту (М.Рибникова, Н.Молдавська, В.Голубков), самостійна робота над текстом епічних творів (М.Качурін, В.Кучинський), методика читання художнього тексту (Є.Квятковський,